

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Remissyttrande över betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111)

Ert dnr Ju2025/02525

Domstolsverket har granskat betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111) mot bakgrund av den verksamhet som bedrivs av myndigheterna inom Sveriges Domstolar, dvs. utifrån hur förslaget kan tänkas påverka verksamheten ekonomiskt, organisatoriskt och utbildningsmässigt. Granskningen har även omfattat hur förslaget kan påverka verksamhetsstöd, arbetsformer eller rättssäkerheten generellt.

En differentierad timkostnadsnorm och tidsspillanersättning
Som utredningen konstaterar kommer förslaget om en differentierad timkostnadsnorm att innebära – utifrån den nuvarande timkostnadsnormen – att timersättningen för arbete som utförts av biträdande jurister m.fl. kommer att understiga den timersättning som lämnas för tidspillan. Mot den bakgrunden anser utredningen att det finns anledning för Domstolsverket att i föreskrifterna om beräkning av ersättning för tidspillan införa en differentiering av timersättningen för sådan tidspillan som ska lämnas till biträdande jurist eller annan jurist än advokat. Domstolsverket delar utredningens bedömning att dagens bemyndigande för Domstolsverket att meddela föreskrifter ”om beräkning av ersättningen för tidspillan” (se exempelvis 21 kap. 10 § RB) innefattar ett bemyndigande att besluta om en differentierad ersättning för tidspillan.

En utvidgning av brottmålstaxornas tillämpningsområde?
Utredningen föreslår att brottmålstaxorna för offentlig försvarare och målsägandebiträde ska utökas till att gälla i alla brottmål i tingsrätt och hovrätt med en huvudförhandlingstid om högst 3 timmar och 45 minuter, oavsett antalet parter och biträden som förekommer i målet. Utredningen anger att ”Det bör överlämnas till Domstolsverket att införa en utvidgning av taxorna i enlighet med det sagda.”

Utredningen föreslår dock ingen utvidgning av brottmålstaxorna såvitt gäller huvudförhandlingstid. En sådan utvidgning av tillämpningsområdet menar utredningen – till skillnad mot en utvidgning av antalet parter – behöver föregås av mer omfattande statistiska undersökningar som underlag för att konstruera lämpliga beloppsnivåer i taxorna.

Domstolsverket ställer sig positiva till en utvidgning av taxeområdet. Mot bakgrund av resultatet av de statistiska undersökningar som användes för att skapa de ursprungliga taxorna anser Domstolsverket dock att även en utvidgning av antalet parter bör föregås av en mer grundlig utredning.

Krav på inlämnande genom användande av elektronisk tjänst
Domstolsverket tillstyrker förslaget om att det införs ett krav på att rättsliga biträden ska lämna in sin kostnadsräkning genom användande av elektronisk tjänst samt att Domstolsverket ges bemyndigande att meddela föreskrifter om användandet av en sådan tjänst.

Skärpta krav på kostnadsräkningens innehåll
Domstolsverket tillstyrker utredningens förslag om skärpta krav på kostnadsräkningens innehåll. Utredningen föreslår bl.a. att det av kostnadsräkningen ska framgå vem som har utfört det arbete som tas upp i räkningen. Mot bakgrund av utredningens förslag i denna del, och att det även föreslås att en differentiering av timersättningen för tidsspillan ska införas, anser Domstolsverket att det av kostnadsräkningen också ska framgå vem som har haft den tidsspillan som begärs. Det framstår även som lämpligt, inte minst ur kontrollsynpunkt, att det även ska framgå vem som haft kostnaden för yrkade utlägg.

Vidare föreslås ett krav på att rättsliga biträdens arbetsredogörelse ska innefatta uppgift om tidsåtgången per dag för varje åtgärd som inte är rutinmässig. Av kostnadsräkningen ska det även framgå den tid som sammanlagt har lagts ned per dag på uppdraget. Domstolsverket avstyrker förslaget i sistnämnda del och anser att det inte är ändamålsenligt att införa ett sådant krav. I den planerade e-tjänsten kommer rättsliga biträden fylla i vilken åtgärd som utförts, datum för åtgärden och hur lång tid den tagit. Alla summeringar kommer göras automatiskt av systemet. Det är viktigt att kostnadsräkningen är tydlig och enkel att läsa och att det inte i författning ställs upp krav på innehållet som försvårar läsbarheten eller ålägger biträdet att ange överflödig information.

Utlägg – krav på verifikation?

Utredningen har gjort bedömningen att utlägg inte bör styrkas med verifikationer. Domstolsverket delar denna bedömning. Eftersom utredningen oavsett inställning ska lämna ett förslag i frågan föreslås det

som alternativ att verifikationer ska krävas när utläggerna sammanlagt uppgår till 1 000 kr eller mer. Det innebär att när gränsen överskrids kan det bli aktuellt att kontrollera en mängd kvitton med mindre belopp. För det fall att regeringen väljer att gå vidare med ett sådant förslag anser Domstolsverket att det är mer tidseffektivt och bidrar till en bättre kostnadskontroll om verifikat ges in för varje utlägg som överstiger ett visst belopp. Gränsen för en sådant krav kan sättas till ett utlägg som t.ex. överstiger 500 kr eller 1 000 kr.

Informationsutbyte mellan myndigheter och kontroll av ersättningsanspråk

Det är angeläget att det finns förutsättningar för att utöva betryggande kontroll över hanteringen av ersättningsanspråk. En digital process medför förbättrade möjligheter för Domstolsverket att ta fram statistik och göra uppföljningar på aggregerade nivåer. För att Domstolsverket ska kunna göra uppföljningar på individnivå krävs dock både ett tydligt bemyndigande och andra anpassningar av lagstiftningen.¹ Domstolsverket förordar en närmare utredning av behoven och utformningen av stickprovsvisa och särskilda granskningar av enskilda biträdens kostnadsräkningar. En sådan utredning bör även innefatta vilken aktör som bör hantera en sådan granskning och eventuella efterföljande återkrav eller åtalsanmälningar.

Substitution

Ett förordnande är personligt och det är därför viktigt att det tydligt framgår när rättens tillåtelse krävs för att ett biträde ska kunna sätta någon annan i sitt ställe. Domstolsverket anser därför att det är bra att utredningen tydliggör vad som gäller för substitution under förundersökningen. Domstolsverket hade dock gärna sett att utredningen lämnat ytterligare förtydliganden gällande i vilka situationer rättens tillstånd krävs.

Det är också viktigt att skilja på vilka åtgärder som kräver rättens tillstånd och hur stor del av nedlagt arbete som är rimligt att det förordnande biträdet själv lägger ned för att det personliga förordnandet inte ska urholkas. Domstolsverket efterlyser ett tydliggörande även i denna del.

Nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut

I brottmål har rättens beslut om återbetalningsskyldighet ett nära samband med påföljden i målet. Det belopp som den tilltalade ska betala får t.ex. sättas ned helt eller delvis, om det finns särskilda skäl med hänsyn till den

¹ Se vidare Domstolsverkets redovisning av regeringsuppdraget *Förbereda inrättandet av en digital process för rättsliga biträdens kostnadsräkningar*, DOV 2024/573

tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden (se 31 kap. 1 § fjärde stycket RB).

Mot bakgrund av det nära sambandet ifrågasätter Domstolsverket om det är lämpligt med olika domförhållningsregler för brottmålet i sak respektive för beslutet om ersättning och återbetalningsskyldighet. Domstolsverket konstaterar vidare att olika domförhållningsregler i ett och samma brottmål kommer att påverka domstolarnas verksamhetsstöd för målhantering samt även uppgifter i dom och därtill hörande anteckningar. Det är därför viktigt med ett tydliggörande av var ett beslut om ersättning bör framgå.

Målsägandebiträde och målsägandestöd

Domstolsverket delar utredningens slutsatser om behovet av en stärkt rätt till målsägandebiträde i överrätt och tillstyrker förslagen om en utökad rätt till målsägandebiträde och inrättandet av ett målsägandestöd.

Domstolsverket konstaterar att målsägandestöd utgör en ny aktör som, i likhet med målsägandebiträde, kommer att träffas av Domstolsverkets föreskriftsrätt gällande ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg.

Målsägandens rätt att biträda åtalet

Domstolsverket avstyrker förslaget om att målsägandens möjligheter att biträda åtalet ska avskaffas. Domstolsverket anser att den föreslagna regleringen sätter målsäganden i ett sämre läge i och med att målsäganden genom förslaget inte längre kan justera åklagarens gärningsbeskrivning, framställa ett eget yrkande i skuld- eller påföljdsfrågan eller åberopa egen bevisning i ansvarsdelen.

I den föreslagna lydelsen av 20 kap. 8 a § andra stycket RB framgår följande.
Om åklagaren i samma del överklagar domen till nackdel för den tilltalade förfaller målsägandens överklagande. Återkallar åklagaren sitt överklagande ska handläggningen av målsägandens överklagande återupptas om målsäganden begär det. Begäran om återupptagande ska göras inom tre veckor från den dag åklagaren återkallat sitt överklagande.

Det är inte tydligt vad som avses med begreppet *i samma del*. Om hovrätten ska överpröva ett mål där målsäganden yrkar fullt bifall till åtalet samtidigt som åklagaren yrkar bifall men har fränfallit vissa gärningsmoment blir frågan vad som ska omfattas av hovrättens prövning. Någon problematisering eller klargörande av hur begreppet ska tolkas har inte lämnats av utredningen. Ett tydliggörande i denna del är således önskvärt, inte minst för att undvika olika uppfattningar hos domstol och parter.

Även förslaget om återupptagande av målsägandens överklagande i de fall då åklagaren återkallat sitt överklagande kan vara svårtillämpligt. Till att börja med ställer förslaget höga krav på målsäganden att först överklaga, därefter

bevaka vad åklagaren gör och slutligen begära återupptagande. Därtill blir tidsutdräkten problematisk för hovrätterna. Om åklagaren återkallar i slutet av överklagandefristen och målsäganden därefter har tre veckor på sig att begära återupptagande kan det ta närmare sex veckor innan partsställningen är klarlagd i målet. Om det aktuella målet är ett så kallat fristmål kommer det nästintill att vara ogörligt för hovrätterna att hinna inhämta svarsskrift och sätta ut målet till huvudförhandling inom åtta veckor.

Rättshjälp

Domstolsverket tillstyrker utredningens förslag om att inkomstgränsen för rättshjälp höjs. Rättshjälpen är central för att garantera att även de som inte har ekonomiska förutsättningar i vissa fall kan processa i domstol.

Domstolsverket delar vidare utredningens slutsats om att en höjd inkomstgräns kommer att resultera i fler ansökningar om rättshjälp hos domstolarna och Rättshjälpsmyndigheten samt att måltillströmningen i domstolarna kommer att öka. Samma effekter är att vänta av förslaget om att stärka rätten till rättshjälp i förvaltningsmål.

De föreslagna ändringarna i reglerna om rättshjälp kommer innebära att utveckling krävs av Domstolsverkets systemstöd. Domstolsverket noterar särskilt att förslaget om att minimiavgifterna ska kopplas till prisbasbeloppet kommer att kräva mycket komplexa uträkningsmodeller och medföra att besluten blir mer svåröverskådliga för enskilda. Detta kompliceras ytterligare av att många ärenden kan sträcka sig över årsskiften då prisbasbeloppet ändras samt förekomsten av t.ex. jämkning, förskott och biträdesbyten. Domstolsverket vill därför föreslå att minimiavgifterna tas bort alternativt att de, precis som i dag, sätts till ett fast belopp.

Ekonomiska konsekvenser

Utredningens ekonomiska analys bygger till stora delar på antaganden som i mångt och mycket ter sig rimliga men som också är svåra att verifiera.

Domstolsverket har under utredningens gång varit behjälpliga med att ta fram delar av underlaget som berör Domstolsverket. Domstolsverket anser att av utredningens förslag är det relativt konkreta förslag som driver kostnaderna uppåt och mer osäkra förslag som bedöms ha en kostnadsdämpande effekt. Utifrån detta bedömer Domstolsverket att det är sannolikt att kostnaderna för utredningens förslag kommer att vara mer omfattande än vad som prognostiserats. Med undantag av kostnaderna hänförliga till framtagandet av en e-tjänst för kostnadsräkningar vill Domstolsverket betona att det inte finns utrymme att hantera kostnadsökningarna inom befintliga anslag. Den ekonomiska förstärkning som begärts i budgetunderlaget för 2028 och 2029 inkluderar inte nu

aktuella förslag. Domstolsverket kommer att följa utvecklingen och vid behov yrka ökade anslag.

Detta yttrande har beslutats av rättschefen Peter Islander. I handläggningen har även enhetschefen Sara Fredriksson deltagit. Föredragande har varit juristerna Lisa Nordbrandt Stålnacke och Maria Sjunnesson.

Peter Islander

Lisa Nordbrandt Stålnacke

Maria Sjunnesson